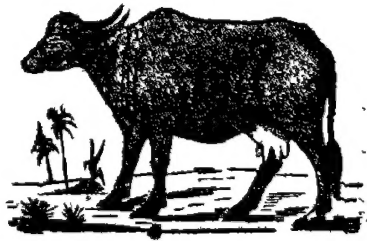

૧૨૫
પ્રાચીન હિન્દુ ભાષાઓ માટે
લક્ષ્મીનો વિનાસ

અથવા

પાપમય બુદ્ધિ.

અમોને બચાવો.

જાણી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ગૌસેવાના અભિલાષી

સં. ૧૯૮૦-પ્રત ૫૦૦૦) આવૃત્તિ ૧ શ્રી.

કૌમલ અમુલ્ય.

૧૧૬૬૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગજરાતી કૌપીરાઝિટ વિભાગ]

અનુક્રમાક ૧૧૭૮-૪ વર્ગીક

પુત્તકાનું નામ ૧૧૭૮-૪ વિનાશ

વિષય ૪૨૩૩

લક્ષ્મીને વિનાસ અથવા પાપમય બુદ્ધિ.

(હરિગીત-છંદ.)

સેવા કરે સંતત સુખન સહુ માત ને ગૌમાતની,
જેની દયાથી જગતમાં નિત શાંતિ સર્વે વાતની;
આ લોક ને પરલોકનાં સુખ રહે હાજર એ થકી,
માટેજ ત્રિકરણ શુદ્ધિથી પ્રિય પ્રેમિયે એને નકી. ૧

પ્રતિ ગેહ પાળે ધેતુને જન હોય શક્તિજ તો સદા,
ગૌઆસ કાઢે નિત પ્રતિ સહિ બુદ્ધિ બાવો નવ કદા;
અભિમાન ગૌસેવાતણું મન રાખવું અતિ રંગથી,
તો દેશની ચઢતી થઇ વર લચ્છી લસત ઉમંગથી. ૨

દે દૂધ દહીં ધત તક આદિક આયુ બુદ્ધિદાયિ જે,
એતીતણું સાધન વૃષભ તે સમર્પે જયદાયિ તે;
તુષ્ટી મળે પુષ્ટી મળે વળિ અરજતા આપે સહી,
દાળે દલિદ્રપણું નિરંતર કષ્ટ કહિં દેખે નહીં. ૩

એ વાત તો બૂલી ગયા છે યવનના સંઘે વસી,
દરકાર નહિ ગૌમાતની જરિ સાર નવ દયો હુલ્લસી;
નીતિતણી શુભ લક્ષ્મી ગૌવધ વિષે વપરાય છે,
તેથીજ લક્ષ્મી રૂપ થઇ ધર્મીયિ અલગી થાય છે. ૪

ધર્મીતણે ઘર ધાડ પાપીગેહ લીલા વિસ્તરે,
ખડ દિક્ષ છતાં ગૌમાતને પાળેજ પોષે સંઘરે;
ભાવે કુભાવે થાય સેવન મળે કૃણમાં લક્ષ્મી,
સદ્ભાવથી સેવા કરે તો મૌજ સતત રહે રમી. ૫

નિજ દેશનું શુભ કરણ હિત ગૌમાતની સેવા કરે,
નિજ શરિરસુખ સંભાળવા ગૌમાતની રક્ષા કરે;
નિજ સંતતીને પોષવા હિત ગાયને પોષે સદા,
નિજ વિપતિને હરવા નિમિત્તે ગાયને રાખે સદા. ૬

ધર્મશાસ્ત્રી અધ્યોઃ મુધારો નાસ્તિકોના સંગનો,
 માને નહિ જૌમાતને તે રંગ નહિ સતસંગનો;
 હિંસાજ વહાલી હૃદયમાં નિત અહિંસા સમજેજ શુ;
 નહિ પાપ પુન્ય પદંતરો ત્યાં પુન્યજહેર બહેજ શુ!! ૭

તેના પ્રતાપે ગમ્મ ધરી જૌમાતની મહિમા ભલી,
 શ્રદ્ધા થઈ ઓછી વળી વૃત્તીજ સુઃવાની ટળી;
 જૌમદઃક માટે દામ દેરા આકરા લાગે અતી,
 ગયું પુન્ય તો ગમ્મ લક્ષ્મીની છત મઈ દાનતણીમતી. ૮

ઉપકાર કરવો કોઈનો પણ ગર્વ નવ રાખો હિયે,
 થાએ ભલૂંજ ભલૂં કર્યાથી મળે જેવું જે દિયે;
 વાવેજ બાવળ બીજ તો આંબાજ અમૃત કેપ જે,
 પામેજ ક્યાંથી વિચારવું મન ધ્યાન આપિ સ્વરૂપ તે. ૯

જેવું કરે તેવું ભરે વાવે જ તેવું તે લણે,
 ખોદેજ ખાડો પાપનો તો પડે જે ખાડો ખણે;
 મેડી હવેલી માળિયાં ગજ રથ તુરંગ બગી વળી,
 મુત મુંદરી ધન દૂઝણાં વળી ક્ષેત્ર બાગ રદ્યાં ફળી. ૧૦

બહુ મિત્ર નોકર આકરો છે પેઢીઓ પ્રતિ શહેરમાં,
 છે પારવિણ ધન દાગિના પોષાક સુખની દહેરમાં;
 પણ આંખ મીચાયે બધું અહિયાં પડ્યું રહેશે સહ,
 બવુંજ ખાલી હાથથી સહિ ભલે ધન ભરિયું બહુ. ૧૧

જે હાથથી ઝીકુંજ તે નિજ સાથ આવે સર્વદા,
 માટેજ હાથે વાવરો સતકૃત્યમાં પૈસા સદા;
 મગર થઈ મોટાઈમાં નહી દામ દેશે ધર્મમાં,
 તો આખરે મરવા સમય મહિપુત્રિ રેંશે કર્મમાં. ૧૨

નિજ દેશ ને નિજ જ્ઞાનિતું નિજ ધર્મનું અભિમાન જે,
 નિત રાખવું જોઈએજ સહુને ખરું ઝાંપણ ખાસ તે;
 એમાં ન લાગણિ જેહની તે બુદ્ધિવંત ન બણિયે,
 હોય લાગણી તો સુજ્ઞ તે મતિવંત પૂર્ણ પ્રમાણિયે. ૧૩

છે સ્વર્ગ કરતાં પણ મધુરી જન્મભૂમિ ચિત રમે,
 નિજ દેશ કેરું કૂતરું યા રૂંખડું પણ બહુ ગમે;

નિજ મુલકમાં જે ચીજ નિપજા તે પસંદ ન અપવશે,
પાતાએ જે પેદા કર્યું તે દશનેજ રજાવશે. ૧૪

ઈલાંકવાસિ સાહેબો તે ચીજ ખાસ મુગેપની,
વેચાણુ લેશે બહાવધ રી ખર્ચશે તેમાં મની;
સસ્તી અને સારી વિદેશી હોય પણ ન ખરીદશે,
નિજ દશનેજ દિપાવશે તે હિત સ્વદશનું ધારશે. ૧૫

સ્વજ્ઞાતિના જનનાજ હાથે કોઈ ચીજ બનેલ જે,
સહુથી પ્રથમ તે વસ્તુ લેવી જેવિ તેવી હોય તો;
ખુદ ઉત્તતિ નિજ દેશની કે જ્ઞાતિની કરવા ચહો,
અભિમાન તો નિજદેશ ને નિજ જ્ઞાતિનું ખરે ચહો. ૧૬

જે જ્ઞાતિના ઘરમાં હશે તો લાલ જ્ઞાતીને થશે,
જે દેશમાં રેહ્યોજ દોલત દેશનું દુખ નામસશે;
મારેજ જનપદ જ્ઞાતિનું અભિમાન પૂરણ રાખિયે,
તો ફાયદો નક્કી મળે કરિનેજ લાલ મિલાવિયે. ૧૭

તેની વિગત આ યુદ્ધઅંદર દાખવી મેં વાતથી,
ઈ દાખલા જૂના નવા ખરિ દલિલ સાચજ હુંસથી;
વાંચીજ મારા મિત્ર સર્વે પ્રતિજ્ઞા દયો પ્રેમથી,
નિજ દેશ ને નિજ જ્ઞાતિને પૈસાજ ખરવો નેમથી. ૧૮

ક્યમ લક્ષ્મી ઓછી થઈ ગઈ કારણ કહું તેનું હવે,
શું કૃત્ય કરવું જરૂરનું તે પણ બતાવું અનુભવે;
જે શારદાપૂજન અને ધનપૂજનાની રીતિમાં,
મતલબ સમાયો હું કહું તે બહુવા શુભ નીતિમાં. ૧૯

પ્રિય વાંચકો ! હું એક દિવસ એક વ્યાપારીને ત્યાં બેઠો હતો, ત્યાં ચોપડામાં કંકુનાં તિલક સાથિયા અને ગ્રામોનું સિખર કરેલું મારા જોવામાં આવ્યું. મેં તેમને પુછ્યું કે; આ કરવાનું કારણ શું ? “ત્યારે જવાબ મળ્યો કે હીવાળીની અંદર ધનપૂજન અને શારદા-પૂજન કરવાની રીતી વંશપરંપરાથી ચાલી આવે છે. ધન-લક્ષ્મી અને સ્વચ્છતા એ બેની મહોલત અદ્વિતિય થોડે દુનિયાનો વ્યવહાર ચાલી રહેલો છે એટલે કે ધન વિના એક કમલું પણ ચાલી શકતું નથી; કેમ કે કાંઈ વસ્તુની જરૂર હોય તો પણ પૈસા વગર ચળતી નથી અને

આપે પણ ક્રોધ ? અને સરસ્વતી - ભણતર, વંશર, હનિમાનું વચનને ભાંગી પડે છે. વિદ્યા એ સર્વ કળાઓમાં અને જગતભૂવલ્લારની અંદર સર્વોત્તમ જરૂરીઆત ભરી છે. એથી માંગલિક દિવસોની અને વર્ષની શરૂઆત અંદર એ એકતુ બહુમાન જળવી આનાંદ દર્શાવવો એજ યોગ્ય છે જોના હોય કે વૈષ્ણવો હોય તોપણ પોત પોતાના દૃષ્ટ દેવોના નામ સાથે લગભગ સરખી પદ્ધતિથીજ લક્ષ્મીપૂજન અને શારદાપૂજન કરવાની પ્રવૃત્તિ છે. તેમાં ધન અને ધાન્યની વૃદ્ધિ થાય અને વિદ્યાના વિલાસવડે કહો કે વિદ્યા-પ્રપંચ-આતુર્ષતા વડે લક્ષ્મી તેમજ યશ આપ-ફની વૃદ્ધિ થાઓ કે જેથી સૌભાગ્ય દિન પ્રતિદિન વિશેષ ઝળકતો રહે, અને હમેશાં ધન વિદ્યાનો સદુપયોગ કરવાનો સમય હાજર થાય કે જેનાથી વર્ષની સફળતા સિદ્ધ થાય. ”

ઉપસા જવાબથી મેં પૂછ્યું કે “ભાઈ ! આપે જે પ્રશંસા કરી તે તો વાજબી છે. તો હું આપને પૂછું છું કે આપ જે ચોપડા માટે આવી સારી આશાથી પુજન કરો છો તે ચોપડા તમો ક્યાંથી ખરીદ કરો છો અથવા બંધાવો છો ?”

વેપારીએ મને જવાબ આપ્યો કે “અમો અમારા જુના કાગદી છે તેની પાસેથી ખરીદ કરીએ છીએ.”

મેં તેમને કહ્યું કે-“એ તો ઠીક છે; પણ તમોનો ધન અને વિદ્યાનો સદુપયોગ કરવાની પ્રતિતા પુજન વખતે મન અને વચનથી કરો છો અને મુસલમાન કાગદીને ત્યાંથી ચોપડા ખરીદનાં વિદ્યા અને ધનનો દુરુપયોગ થાએ છે તેનો કેમ ત્રિચાર કરતા નથી ?! કેમ કે જે ધનથી તમો માલ (ચોપડા) ખરીદો છો તે ધનથી શું શું કાળાં કૃત્યો થશે અને તેના પાપના ભાગીદાર આપણા ધર્મશસ્ત્ર મુજબ તમો થશો તેનો કાંઈ તમો વિચાર કરો છો ? અને જ્યારે પાપના ભાગીદાર થવાય ત્યારે આપણી વિદ્યા પણ અવળે રસ્તે દોરવાઈ ગણાય. આપણે જે માણસોને ઉત્તેજન આપીએ છીએ તે માણસો કેવા છે ? અને તેઓની કરણી કેવી છે ? જે આપણે પૈસો શુભ માર્ગે ખરચવાનો તે દુરમાર્ગે આપી તે કમાઈથી તે લોકો કુકડાં, બકરાં, અને ગાયોને ગળે કટકટ કરતી છરીઓ ચલાવી રહેયા છે તેઓને ઉત્તેજન આપવું એ હિંસા તથા માંસાહારને ઉત્તેજન આપવા બરાબર છે એવું સમજવા છતાં બાણી સુગ્રીને દીવો લાઇ કુવામાં પડવા જેવું કહ્યું

એ બરાબર છે. આતો ખરેખરે વિજ્ઞાનો દુરપયોગ મર્યાદા બહુવિધ આપણા હિન્દુભાઈઓ જે હિન્દુ ચોપડા બધનાઓ પાસેથીજ ચોપડા ખરીદ કરે તો કેટલો પૈસો હિન્દુધર્મ વિરુદ્ધ વર્તન કરનારાઓના હાથમાં જાય છે તે પૈસો બચે તો કેટલું પુન્યનું કામ થાય એ સમજવું તો બહુ સહેલું છે અને તેથીજ આપણને કે આપણા બંધુઓને લાભ થવા સંભવ છે જેનું આપણને પાણી પણ પીવાને કામ લાગતું નથી તેને માટે તમો શા માટે દયા બતાવો છો? તે માટે તમો પુરતું લક્ષ કેમ આપતા નથી! આપણા પૈસાથી આપણા હિન્દુભાઈઓનું પોપણુ થાય તેમ તમો શા માટે કરતા નથી, એ હું સમજી શકતો નથી!”

**રહી દુષ્ટ સંજે ગઈ સાન શુધ્ધી,
વિનાશ કાલે વિપરીત બુદ્ધિ.**

જે હિન્દુઓ પાસે લાખોની દોલત હતી તે કેમ જતી રહી છે તે તરફ તમારું લક્ષ આપો અને વિચાર કરો. તમારી લક્ષ્મી પાપમય થાય છે તેથી લક્ષ્મી યાત્રતી થતી જાય છે. જે ધનથી હજારો દેવાલય, અને ધર્મશાળાઓના ધર્મ માર્ગે હિન્દુઓ પૈસા ખર્ચતા હતા તે હાલ ક્યાં ગયા? એથી એટલું તો સિદ્ધ થાય છે જે આપણા પૈસા હિંસા માર્ગે જતાં લક્ષ્મીનો અને બુદ્ધિનો નાશ થતો જાય છે. આવીજ રીતે હજુ થોડો વખત પ્રવરતી યાત્રા શે તો કેવીજ અનમ દશા આવશે તે સમજવું નથી માટે તમો હિન્દુ છો અને દયા ધર્મ પાળનાર છો તો તમારો પૈસો હિન્દુઓને કેમ ખટાવતા નથી? તમો મુસલમાનો પાસેથી શા માટે ચોપડા ખરીદ કરો છો? હાલ મુંબઈમાં હિન્દુ ચોપડા બાંધનારા છે તેમાં પણ જે તમારે એક સરખા ભાવે અને સારો માલ જોઈતો હોય તો તમો મુંબઈ માંડવો ખડક ઉપરે આવેલ કચ્છી દશા ઓરાવાની પ્રેસ અને ચોપડા ખાતામાંથી શા માટે માલ ખરીદ કરતા નથી તેઓ દરેક જાતના ચોપડા પાકી બુકો દરેક જાતનાં પુઠાં સાથે તમારી ગલ્લદગી મુજબ બાંધી આપશે અને દરેક જાતનું છાપવાનું કામ જેવું કે ઇંગ્રેજી, ગુજરાતી, મરાઠી, હિન્દી, વીઝેરે લક્ષનાં કાઈ કંકોત્રીઓ વીઝેરે બહુજી સફાઈમંથ તથા વાયદાસર અને વાજબી લાવથી કામ કરવામાં આવે છે. વળી ખુબી તો એ છે કે તમારું માલુસ તે ખાતામાંથી તમારા કહેવાથી ખરીદી કરી લાવેલા માલની નાણાની રસીદ તે ખાતામાંથી આપવામાં આવે

છે તેમાં કોઇ દિવસે ઓછા પૈસા લઈ વધારે નાણાની પહોંચ આપવામાં આવતી નથી, એવો પણ મારો જાતી અનુભવ છે. હવે એથી વધારે તમોને શું સગવડ જોઈએ ?”

વ્યાપારીએ જવાબ આપ્યો જે “તમારું કહેવું ખરું છે પણ તે દુકાન અમોને માલ ભાવવાને લાંબે છોટે પડે છે તેથી અમોને ત્યાં જવું કેમ પરવડે !”,

મે તેને જણાવ્યું કે “ભાઈ! તમો એમ કહો છો જે એ દુકાન અમોને લાંબે પડે તો હું તમોને કહું છું જે એ દુકાન ઉપરથી કુલાખાથી છેક અંધેરી અને થાણા સુધીના ગ્રાહકો (એ દુકાનથી) માત્ર ખરીદ કરે છે અને દેશ દેશાવરવાળાઓ પણ પોતાના માટે જોઈતા ચોપડા અને છાપવાના કામના આરડરો તેઓને મુકી માલ મંગાવે છે તેઓને કેમ લાંબે પડતું નથી અને તમોને લાંબે જવું પડે છે એમ કેમ કહો છો? તમો ધારો કે તમારો એક ગ્રાહક લાંબે રહેતો હોય તો તેની પાસે ઉધરાણી કરવા તમોને નથી જવું પડતું? આજ કાલ મુંબઈમાં હજારો વ્યાપારીઓ માત્ર હિંદુઓજ વ્યાપાર કરનારા છે તો તમો તમારા હિંદુ ભાઈને મદદ કરો અને તમારા મિત્રો અને સંબંધીઓને મદદ કરવાને કહો તો તમો વગર નુકશાન ખમ્યે શા માટે ઉપકાર નહીં કરી શકો! પણ આપણામાં તેવી દૃઢ ભાવના ધરાવનારાનીજ ખામી છે અને તેથીજ તેઓ કોઈનું ભલું કરી શકતા નથી પણ ભુરું કરી શકે છે; માટે ભાઈ! તમોને હું અરજ કરું છું જે તમો હવે પ્રમાદ છોડી દ્યારે રસ્તે પડી તમારા ભાઈનું ભલું કરતાં શીખો અને આપણું શું છે અને પારકાનું શું છે તે જાણતાં શીખી તમો તમારા ધર્મેનું રક્ષણ કરો તો સારું છે.”

મહાત્મા ગાંધીજી જીવદયા માટે શું કહે છે?

“હજારો રૂપિયા હિંદુઓ જીવદયા ખાતે ખરચે છે પણ તેનો મોઝ ઉપયોગ થતો નથી કેમ કે પોતે તે માટે બેદરકાર રહે છે અને આજસુ માણસોથી તેવી દયા કરે છે અને તે ખોટી રીતે પૈસાનો ઉપયોગ થાય છે પણ જે તેઓ સમજીને જીવદયા કરે અને પહેલા તો તેઓ મૈસાહાર કરનાર કે ખાટકાઓ (કસાઇઓ) પાસેથી જીવ છોડાવવાથી તેઓ આપણી પાસેથી વધારે પૈસા લે છે અને તે એક જીવના બદલે બીજા જે ખરીદ કરી બજારમાં વેચે છે અને તેથી તે વધારે કમાય છે અને તે એજ ધંધો કરે છે તો તમારે કસાઇઓ પાસેથી ખરીદ નહીં કરતાં જ્યાં દુધથી સ્કાચલાં જનવરો વેચે છે ત્યાંથી વધારે ભાવે ખરીદ

કરો તો કસાઈઓને સાંથી ભેતાં પોસાય નહીં અને જીવહીંસા થતી અટકે.” આવી રીતે શીખામણો મહાત્માજી આપે છે તેનો અર્થ શું છે એજ કે મૌસાહાર કરનારને ઉત્તેજન નહીં આપવું એજ ચાય છે. તમે પોતે પણ મહાત્માના બોલો ઉપર વિશ્વાસ રાખતા હશે અને આવા પરદુઃખભંજન હાર જેવા પુણીક મનુષ્યોના બોલ ઉપર વિશ્વાસ રાખી તમારે મૌસાહાર કરનારાઓને ઉત્તેજન આપી તમે શા માટે પાપના અધિકારી બનો છો. કહ્યું છે કે:—

**“ચલો સખી તહાં જાઇએ, જહાં બસે બ્રજલાલ;
ગોરસબેચન હરિભજન, એક પથ દો કાજ.”**

વેપારીએ મને કહ્યું “ભાઈ! તમારું કહેવું ખરું છે અને આવી રીતે જો હિન્દુઓ હિન્દુઓનજ ઉત્તેજન આપે તો ખરેખર ગૌહત્યા થતી બસે એ વાત ખરી છે અને દરેક હિન્દુએ તેવીજ રીતે કરવું જોઈએ અને હું પોતે તમાના કહેવાથી સમજી શક્યો છું.”

મેં તેમને કહ્યું “ભાઈઓ! કચ્છી દસા યોશવાળ ચોપડાની દુકાન આજ લગભગ સં. ૧૯૧૫ ના વર્ષથી શરૂ થઈ છે અને આજ ૧૫ વર્ષ થયાં છે તેમાં લગભગ દર વર્ષે ગ્રાહકો તો વધતાજ જાય છે. જો તેઓ કામ કરી શક્તા નહીં હોય તો કેમ ગ્રાહક વધે માટે તમે જરૂર ખાત્રી કરો.”

મારા આગળ જવાબથી મજકુર વેપારીઓએ કબુલ કર્યું જે “જો આટલો લાંબો વખત થયો હોય અને ગ્રાહકો વધતા જતા હોય તો ખરેખર એઓ પોતાનું કામ સંતોષકારક કરતા હોવા જોઈએ. નહીં તો ગ્રાહકો વધે કેમ? પણ હું કહેવાને દિલગીર છું જે આપણા દયાળુ હિન્દુઓ પોતાનું જીવન પકડી રાખેલું પુછકું છોડતા નથી એ ખરેખર હિન્દુઓની ભુલ છે. જો હિન્દુઓ ધારે તો આવા ખાતાને ખુસીથી ઉત્તેજન આપી શકે તેમ છે.”

મેં તેમને કહ્યું “ભાઈ! હવે જમાનો બદલાઈ ગયો છે અને દરેક જણ પોતાનું શું અને પારકાનું શું તે સમજી શકે છે અને ધીરે ધીરે તે સર્વે થતું જાય છે. જુવો મહાત્મા ગાંધીજીએ ખાદીનો ઉપદેશ આપી લોકોને કેવા સમજાવ્યા છે? પ્રથમ એજ ખાદી લોકોને મસતી નહીં હતી તે હવે લોકો ઉમેદથી પહેરતા થયા છે તે દિન પ્રતિ તેનો વપરાશ

વધતો જાય છે અને હજી વધતો જશે જેથી દેશનો પૈસો દેશમાંજ રહેતો જશે તેવીજ રીતે જે હિન્દુઓનો પૈસો હિન્દુઓમાંજ રહે તો કેટલું સારું.”

(લાવણી.)

સ્વામીભાઈએ સ્વામીભાઈથી સ્નેહ સદાયજ સાચવવો,
શુદ્ધ ચિત્ત તન મન વચ્ચેથી પ્રેમરંગ અર્પિત રાચવવો;
લેવું દેવું જમવું રમવું ગુપ્તચાત કહેવી સુણવી,
ભિન્નભાવ બિલકુલ ન રાખવો પૂર્ણ એક્યતા દો જણવી;
સગપણ સાચું સ્વામિભાઈનું આ જગમાં ઉત્તમ સહુથી,
શક્તિ પ્રમાણે સ્વામિભાઈની ભક્તિ કરો સાચા દિલથી. ૧

વણજ તેમ વેપાર ખરીદી સ્વામિભાઈ સાથે કરિયે,
કરે કમાણી રજે રંગથી એજ રંગ રૂચિથી વરિયે;
ભાતુભાવ વૃદ્ધિ પામીને દૃઢ થાએ તેમ કામ કરો,
એક બીજાને લાભ મળે તે માર્ગ પ્રેમ સહ હાથ ધરો;
શુભગતિદાયક સ્વામિભક્તિ છે અન્ય સગા સુખદાયિનથી,
શક્તિ પ્રમાણે સ્વામિભાઈની ભક્તિ કરો સાચા દિલથી. ૨

વેપારી કહે “ભાઈ! તમારું કહેવું ખરું છે પણ આપણામાં હજી એવા વિચારના ભાઈઓખી છે જે એમ સમજે કે જે જીના વખતથી તેને લાંબો અમો ગ્રાહક છપએ તેને તેનું ખાતું બંધ કરીએ તો તેની આત્મા બદલવા દે અને અમોને નુકસાન જાય.”

મેં તેને કહ્યું “તમારું કહેવું ખરું છે પણ તેની દુવા અથવા બદલવાથી જે તમોને લાભ કે હાની થતી હોય તો શું તમો વેપારીઓ દર વરષે કમાઓ છો તો કોઈ વરષે ગુમાવતા નથી શું?”

વેપારી કહે “એમ તો નથી, કોઈ વરષે વધુ તો કોઈ વરષે ઓછું પણ કમાઈ અને કોઈ વરષે નુકસાન પણ આવેછે એમ પણ બનેછે.”

મેં તેમને કહ્યું જે એમજ છે તો હવે તમોજ વિચાર કરો જે દુવા કે બદલવાથી લાભ, કે નુકસાની થતી હોય તો પછી પુછવુંજ શું છે. એ તો આપણા નશીબની વાત છે, તેમાં કાગદી શું કરશે. એજ કાગદી એવા ધણાના ચોપડા બાંધે છે. તમો કેટલા કમાઓ છો અને કેટલાક દેવાળાં કાઢે છે; મારે ખરું તો તમારા પુન્ય પાપનો પ્રતાપ છે. હાલમાં ગૌવધની બાબત ચાલે છે તેમાં મુસલમાનો એમ કહેછે જે અમારા

કુરાને શરીરમાં ગોવધ કરવાનું ફરમાન છે તો હિંદુઓ કહે છે કે ગૌહિંસા નહીં કરવી એ અમારા ધર્મનું ફરમાન છે. એ વાત તો ખરી છે તો હવે તમે કોને મદદ કરવી કહો છો? પણ આપણે પોતે જાત મહેનત અને ખંતથી હિંદુઓને મદદ નહીં કરીએ તો ગૌહત્યા કેમ અટકે! જુઓ આપણે લાભ માટે અને સારાં ફળો માટે કાપુ-લથી બેઠાણા દાડમ લાવી અહિયાં ઉછેરી તેનાં મેરાં ઝાડ કરવામાં કેટલી મહેનત લેવી પડે છે અને તેને ફળો આવતાં આપણે તે ખાઈએ છઈએ તેવીજ રીતે આખાં ૫ વર્ષ સુધી સંભાળીએ ત્યાર પછે તે ફળ આપવા માંડે છે. એમ દર વર્ષે કરવું પડે છે તો તેનાં મીઠાં ફળો આપણને વારંવાર મળ્યા કરે છે. પણ કોઈ એમ કહે છે કે બાવળ વાવીને આંખાનાં ફળો મેળવવાં છે? તો પછી તમે તમારો પૈસો હિંસકોના હાથમાં આપી તેનું શું સાડાં ફળ મેળવવાની આશા રાખો છો! જુવો જાપાન દેશનો દાખલો જાપાનીસો માત્ર પોતાના દેશનો અનેલોજ માલ વાપરે છે અને તેથી તે હાલ સઘળા રાજ્યોમાં તેઓ પોતાનો પૈસો પોતાનાજ દેશમાં આવે તેવી રીતે કરી રહ્યા છે અને દિનપ્રતિદિન તેઓ આબાદ થતા જાય છે.

(જીવડા બે ભગી બે ભગી-એ રાહ.)

આવ્યો અજબ જમાનો આ તો, વિધ વિધ શી કહું એની વાતો.

રાજ્ય ઇંગ્રેજ આવતાં રૂચિથી, નકલ લક્ષમાં લીધી;

ખાન પાન પોષાક આદિમાં, ખરોખરી બહુ ખીધી. આ. ૧

કોટ પાટલુન ખમીશ વાસકોટ, કોલર ને નેકરાઈ;

મોજાં મફલર ને ગળપટ્ટા, રમાલ રવાબદાઈ. આ. ૨

ટુવાલ ટોપી અમરેલા ને, સ્ટીક બૂટ ચલકતાં;

લોકિટ ખટન લલામ અછોડા, વૉચ પરા વિલસતાં. આ. ૩

ચરમાં ગોલ્ડ ફ્રેમનાં ચાડ, સેંટ લવડરે સારાં;

અભી બંધ અતિવ લપકાસર, કપડાં કામજુગારાં. આ. ૪

ફેશનદાર ફાગિના દિલહર, વિધ વિધ ભત્તી કેરા;

મકાન ફરનીયર મનમોહન, વાહન તંબુ ડેરા. આ. ૫

વાસણ ફૂસણ રાહ રહિલું, બેશ રબર્થ બિછાનાં;

મચ્છરદાની મનમાની છે, ઓશીડાં મનમાન્યાં. આ. ૬

- જેમાં તેમાં ટાપરીપ તે, રહે છે સહુથી આગે;
નવા નમુનેદાર ગમે છે, જૂનાં અલખાં લાગે. આ. ૭
- સેવા ભક્તિ ધર્મકર્મમાં, રૈનકતા થૈ રહી છે;
વાત ચીત વિદ્યા હુન્નરમાં, ફેશન ફાવી ગઈ છે. આ. ૮
- નાટક ચેટક ખેલ તમાશા, સર્કસ સીનેમામાં;
ચટક મટક પૂરજી પેઠી છે, જોતાં જનસઘળ.માં. આ. ૯
- જૂનો સમય ગયોજ જગતથી, નવો મહાલવા માંડયો;
પૂર્ણ પ્રેમથી પૂર્ણ પ્રકારે, જૂનો મારગ છાંડયો. આ. ૧૦
- મજલુમ પંથ ગન્ધની રીતો, ધર્મવાક્ય હિતવાણી;
દવાલય પ્રાચીન પુસ્તક તે, વૃદ્ધ માત ગુણખાણી. આ. ૧૧
- ઐટલાં વાનાં જૂનાં કાયમ, બાકી બધું નવું છે;
તો કાગદી સાથેનો નાતો, બદલ્યે અહિતજ શું છે? આ. ૧૨
- સમય પ્રમાણે કામ થાય તે, શોભાડૂપ ગણાય;
સમય વગરનું કાર્ય સરસપણુ, લેખે નવ લેખાય. આ. ૧૩
- વૃદ્ધ જનોએ આ વિષે કહ્યું પણ છે કે:—

(રાગ ધનામી.)

- સમય બડો બલવાન, જગતમાં, સમય બડો.
સમય સાચવી કામ કરે તો, મળે ફતેહ મહાન. જ. ૧
- સમય વિના સહુ કામ નકામાં, ગાઝું થાયે જાન. જ. ૨
- સંગિત સાડું સુખ દેનાડું, ગમે ન રણમેદાન. જ. ૩
- ગાળ ઘણીજ નકારી ગણાયે, યામે વિવાહમાં માન. જ. ૪
- દાન પુન્ય સ્તવના પૂજામાં, સમયજ પરમ પ્રધાન. જ. ૫
- યોગ લોગ ઔષધ જ્યોતિષ એ, થાય સમયથી સમાન. જ. ૬
- સકળ કાળમાં સમયસાધના, છે અતિ કિન્નમતવાન. જ. ૭
- માટે માન સમયને આપો, પૂર્ણપણે ગુણવાન. જ. ૮

પ્રિય બાઈ! તમે પોતે સુખી હો તો પહેલાં કોને સુખી કરવા?
પ્રથમ પોતાના કુટુંબને, તે પછી પોતાના સાતિબંધુઓને, તે પછી જેનું
આપણને પાણી મોજન ખચે તેને અને તે પછી દેશબંધુઓને સુખી

કરવા એજ ચે.અ. છે; માટે ધંધાના અંગે પણ ઉત્તેજન આપવાથી મદદ કરી સારી સ્થિતિએ લાવવા યત્ન પ્રયત્ન કરવા, પોતે અને પોતાનું કુટુંબ સુખી હોય તો બીજાઓને સુખી કરવામાં કંઈક શક્તિ ફેરવી શકીએ કુવામાં હોય તો અવાઠામાં આવે. મહોમદનો કગ્તાં પોતાના ગાંતિબાંધ-વોને ખટાવવા માટે ખંતવંત રહેવું. પોતે સુખી હોય તે વખતે પોતાના લાગતાં વલગતાંઓને પૂર્ણ રીતે સંતોષ આપવો; નહિ કે ચોમાસાની અંદર નદી પૂરમાં આવતાં નદીની શોભા વધારનાર વૃક્ષોને તાણતી ઉઝેડતી ચાલવા લાગે છે અને જ્યારે ઉનાચામાં પાણીની અછત થઈ પડે ત્યારે વૃક્ષોનો છત વખતે ગર્વથી નાશ કરેલો હોવાથી તે વખતે તેની શોભામાં ધૂલ ઉડતી દેખાય છે. માટે પૂરવાળી નદીની પેઠે ન કરતાં સંપૂર્ણ રીતે સંતોષ આપવા તત્પર રહેવું ”

બાપારીએ કહ્યું કે-“તે તો આપનું કહેવું અમૂલ્ય છે. પણ ખડકપર ખાતું ખોલેલું હોવાથી અમને તો બહુ દૂર પડે છે અને કાગદી અમારી નજદીકમાં છે જેથી સવડ ઠીક છે બાપારીઓ જેમ વખતનો ઓછો ભોગ અપાય તેમ આહવા હોય છે.”

મેં કહ્યું કે-“ તમે કહો છો તે ઠીક છે; પણ તમે એ કોષને માલ વેચ્યો હોય, ધીરો હોય કે કોષ માલ લઈ ગયો હોય તો તે માટે દૂર છતાં ઉધરાણી કરવા જાઓ કે નહીં ? તે તો પોતાના લાભના માટેજ ઉધરાણી હોય છે અને આ તો એક ધર્મસંરક્ષણાર્થે કરવાનું છે તો તે કરવામાં આલસને ત્યજવાની આવશ્યકતા છે. અને કહી ફેરો પડે તોપણ તમારા માણસને પડે છે. તમારે તો ગાદીપર બેસી આનંદ લેવાનો છે, જેથી તે દલીલ પણ નાપાયાદાર છે. લક્ષ્મીને દુરપયોગ કરવા કાગદીને ત્યાંથી તમારે ચોપડા લેવા નહી. તમારી ન્યાયની લક્ષ્મી જવાથી લક્ષ્મી અવળે માર્ગે વપરાય છે એથી તમારે ત્યાં લક્ષ્મી વધવાને બદલે કમી થતી જાય છે. એટલે તમારાથી બને તેટલું નુકસાન ખમી કે કષ્ટ ઉઠાવી તેને બચાવે. ઓ ! એટલે કે તમારો ધર્મ દયામય છે. અને યવન વર્ગનો ધર્મ આપણા શાસ્ત્ર પ્રમાણે અને મંત્રવ્ય મુજબ પાપમય છે. જ્યારે પાપમય છે ત્યારે આપણે સુમાર્ગથી પેદા કરેલો પૈસો કુકર્મ પંથમાં આપી શા માટે પાપવૃક્ષને પોષો છો ? કરે, કરાવે અને અનુમોદે તેને સરખુંજ પાપ પુન્ય હાથ આવે છે માટે દેખી પેખી દીવો લઈ કુવામાં પડવું એ શું કહાપણનું કામ છે ? શું આપના

કુખમાં બૂટી મરવું? જેએનાં ધર્મકરમાનો આપણા ધર્મકરમાનોથી
અસ્માન અને જમીન જેટલા અંતરવાળાં છે તેઓની સાથે આપણે
વ્યાપાર સંબંધ સુખરૂપ ગણાય નહીં. તેઓ તો કહે છે કે:—

(હરિગીત છંદ.)

મહોમેદનો કહે ગાયત્રી કુખાની કરવી યોગ્ય છે,
બહુ પુન્ય પામે એ થકી નહીં કામ એજ અયોગ્ય છે;
કોઈ થાય માંદું ઘર વિષે તો કરો સતકે દિલ દર્ધ,
એક જીવ આપ્યે બચે માંદો ફાયદો દેખો સહી. ૧

આનંદ થાએ એકને ત્યાં શોકથી ખીજે રહે,
તેમાં શું ધર્મ પ્રમાદ સુકૃત ખબર તેની નવ પડે;
જો પાપથી થાએ બહુ કે સદગતી થાએ નહીં,
તો પુન્ય કહો શા કામનું છે શુભ થવાની શું વકી? ૨

જે કામથી કોઈ જીવને મુખ ઉપજે તે પુન્ય છે,
જેથીજ થાએ દુઃખ તો તે પાપ કેવલ શૂન્ય છે;
જો પાપને પુન્યજ ગણે તો પુન્ય નામ રહ્યું નહીં,
તે ધ્યાનમાં લેવું નહીં નિત પુન્ય ઓળખવું સહી. ૩

પાપી મનુજને મદદ દેતાં પાપી ખાસ થવાય છે,
નહિ હિંદુનું એ કામ દેખો જીવ જેથી હણાય છે;

જેટલા મોહોમેદનો પૈસે ટકેથી સુખી છે તેટલા તમે મુકાબલે નથી
એથી ધર્મને ધ્રુવ ધાડ અને પાપીને ઘેર લીલાલહેર જણાય છે. તમે
અહિંસક અને વિધર્મિયો હિંસક હોવાથી તમાગ સિદ્ધાંતથી વિરુદ્ધ
વર્તન અમલમાં લાવે છે. સુમાર્ગે વપરાતી લક્ષ્મી કડવી વેલની પેટ વૃદ્ધી
પામે છે અને કુમાર્ગે વપરાતાં દિનપ્રતિ દિન કંથેર ને કેળના સંયોગ જેવો
યોગ મળતાં પાપમય લક્ષ્મી યજ્ઞ પડે છે, કબીરજી એક સમય પ્રભુસ્તવ-
નામાં લીન થયા હતા તે વખતે એક બૂખ્યા માણસે આવી પુષ્કલ આજીજી
કરી દયામણી સ્થિતિ દેખાડી. પોતે બૂખર્થી ભારે પીડા ભોગવે છે તે
દર્શાવ્યું, જેથી દયામૂર્તિ કબીરજીને દયા આવી અને ચાર આના તેના
ખોરાક માટે ખેરાત અર્થે આપ્યા. પેલો બૂખ્યો માણસ તો જાતને ભોજ
હતો એટલે તેણે તે ચાર આનાનું સૂતર લીધું અને તેની જળા ગ્રંથી
માછલાઓનો ખોડો કહાડવા માંડ્યો. કબીરજીને યોગસંક્રિતથી ઉપયોગ

કરતાં જણાવ્યું કે ખેડૂતમાં આપેલા આર આનાનો મહાન દુરુપયોગ થાય છે અને અનંત પાપ થતાં અને તેમાં ભોગીદાર થવું પડતાં ખ્યાન જ્ઞાનમાં નિષ્ફલતા સેવવાનું થાય છે. ખરેખર ખેડૂત આપતાં પહેલાં પૂછું ખાતરી કરવી જોઈએ કે તે આપેલા ધનનો કેવી રીતે ઉપયોગ કરી આપણને દશાંશ પુન્ય પાપ આપશે. કબીરજીએ તો યોગ્યબળથી તે જાળને પોતાના વિચાર પ્રમાણે હાથ કરી લીધી. કહેવાનો મતલબ એજ છે કે સુકમા-ણીનો ખેરઉપયોગ થવાથી આપણી લક્ષ્મી પાપમય થતાં છેવટ યોદ્ધા થતી જાય છે; માટે જેમ બને તેમ લક્ષ્મી પ્રસન્ન રહે તેવાજ માર્ગ યોજવાજ યોગ્ય છે. શારદા-પૂજન અને લક્ષ્મીપૂજન કરતી વખતે કરેલી પુન્ય પાપની પ્રતિજ્ઞા જો જલવાય તો જરૂર લીલાદહેર થાય એમાં જરાપણ સંશય નથી. છરી ખરીદવાથી કોઈ પણ વસ્તુને છેદન કરવાનીજ વિચારણા થાય છે અને માળા ખરીદવાથી પ્રભુજનનની વૃત્તિ થાય છે. એથી લક્ષ્મીનો ઉપયોગ કે દુરુપયોગ કરતાં શું આપણને હાંસિલ થાય છે. તે ખાસ વિચારવાની જરૂર છે લોહાની ખાણમાંથી લોહું લઈ લવારને ત્યાં કેળવવા નાખ્યું તો ત્યાં કાતર અને સોય તૈયાર કરી એટલે કે જન-મ-જૂમી એકજ છે, પિતા પણ એકજ છે અને કેળવણી આપનાર ઉસ્તાદ પણ એકજ છે; છતાં જોડિના સ્વભાવ નિરાળા હોવાથી અંધારે કાતર કપડાંને કાપી કાપી અલગ અલગ કરેછે ત્યારે બીજી સોય તેને એક કરી સુંદર પેપાક સ્વરૂપ સમર્પે છે; માટે લક્ષ્મી પણ જેના સંગમાં રહે છે તેવા સ્વભાવવાળી થાય છે. મે પ્રતીતિથી જોયું છે કે જો હજીની અંદર રૂપિયો હોય તો ચેરમેરીઝમનો પ્રયોગ અમલમાં આવી શકતો નથી; કારણ કે એ રૂપિયાને માટે હજીરો કાળાં ઘોળાં કૃત્યો કરવાં પહેલાં તેથી તેની અસર તેમાં સમાયલી રહેછે માટે તે હાથમાં હોય ત્યાં લગી પ્રયોગસિદ્ધ ન થાય. વિચાર કરો કે પૈસામાં આકર્ષક પણ હોવાથી મનુષ્યને પણ છુટી પાડે છે માટે જેવો સંગ તેવો રંગ જેસે છે એમાં કંઈ નવાઈ કે શંકા સરખું છેજ નહીં.

પાપાત્માનો સંગ વિશેષ હોવાથી લક્ષ્મીનો રંગ પાપાત્મા સાથે વિશેષ રંગ લાગેલો હોય છે. એથી તેને ત્યાં નિવાસ કરવો રૂચિર થાય છે અને રૂચિર થતાં આપણે ત્યાં નિવાસ કરવો ગમતો નથી. કહ્યું છે અને અનુભવ્યું છે કે:—

લક્ષ્મીને બનતાં લગી હરકેઈ પ્રકારે યવન સંગમાં જવા દેવીજ નહીં. આપણા અહિંસકજનોને ત્યાં તો આવું સાંભળ કષ્ટ છે કે:—લક્ષ્મી અને વિદ્યા પૂર્વક મનુષ્યનાર પ્રાપ્ત થાય છે. પૂર્વે જાણેલા વિદ્યા પૂર્વ

વડોલુ શા ધનમ્ તેમજ જ્યાં ન્યાય નિતી ધર્મ સત્કર્મ દાન દયા પુન્ય વગેરે સાથ વર્તન હોય ત્યાંજ લક્ષ્મી કાયમને માટે નિવાસ કરે છે. અને જ્યારે ખરાબ વર્તણૂક થાય ત્યારે દુઃખ દરિદ્રતા વધારે અને અધોગતિને પાન થાય છે. ધનનાશાહી ભદ્રજીને સાં પૂર્વ પુન્યાનુસાર લક્ષ્મી નિવાસ કરતી હતી કે જે રાજા શ્રેણિકના કરતાં પણ વિશેષ વજનવત હતી એમ મેં જૈનમથમાં વાંચેલું છે અને એમ હતું તોજ રાજા શાલિભદ્રની ઝડિ જોવા તેને ઘેર પધાર્યા હતા. રાજાને પ્યાર આવવાથી શાલિભદ્ર કુમારને જોલામાં મેસાડયા તો રાજાના અંગ પ્રતાપથી પ્રવેદ થઇ આવ્યો. આથી આશ્ચર્ય સાથ રાજાએ પ્રશ્ન કર્યો કે શું મારો સહવાસ પણ પ્રવેદાતા છે! બહુજ સુકુમાર છે! દેવ સમર્પિત બત્રીશ શૃંગાર (વસ્ત્ર લંકાર) પૂર્ણ પેટીઆ દરેરોજ આવવાને લીધે નિત્ય નવા નવા વસ્ત્રાલંકાર ધારણ કરી જુના વસ્ત્રલંકાર નિર્માસ્ય માની ગંદીગટરને શરણ કરાય છે. એવા પુન્યસાધીને ધન્યાતિધન્ય છે! એ કુમારના સદ્ભાગ્ય છે કે જેના વૈભવ વિલાસ આગળ મારો રાજ્યવૈભવવિલાસ એક સાધારણ માનવ જેવો જણાય છે. અહોભાગ્ય છે મારાં કે આત્રા અખૂટ અને પરમપ્રશંસનીય વૈભવ વિલાસ પૂર્ણ પ્રગ્ન છે! યતો ધર્મસ્તતો જાય! જ્યાં ધર્મ છે ત્યાંજ જય છે! જ્યાં નીતિ અને સત્કર્મ ત્યાંજ લક્ષ્મીની છનાછન હોય છે! યવનોને ત્યાં પણ પોતાના ધર્માનુસાર સારાં કામો ને ઇમાનદારીથી ધનદાસત કાયમ થાય છે અને વધેજ નય છે. હમેશાં પ્રભુજનન રમણથી તથા સારા આચાર વિચાર વિવેકથી અને સારાં પ્રશ્ન સાકારી કામોથી સુખ, ધન તેમજ સંતતી પરિવાર વગેરે વગેરે પ્રાપ્ત થાય છે. નારિતક કે એકમાનને ત્યાં આપણા ધર્મ મુજબ લક્ષ્મી નિવાસ કરી શકતી નથી, ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ વદી રાજા અહોભાગ્ય માની પોતાને મહેલે પધાર્યા. મતલબ એજ કે સદ્ધર્મ અને સત્કર્મથી સુખસંપત્તિ વૃદ્ધિ પામી વિલસતી રહે છે! હમેશાં જીવદયા-ગૌરદયા-ધર્મસંરક્ષણ દાન પુન્ય જ્ઞાતીસેવા અને દેશસેવા કરવી કે જેથી સુખી ભાવનાનાં ફિરજો ઝળકી નિકળે.

(હરિગીત છંદ.)

હિન્દી થઈ હિન્દી તણું ચાહો બહું અતિ ખંતથી,
બંધુ થઈ બંધુતણું હિત ચાહવું શુભ ચિત્તથી;
નિજ દેશનું નિજ બંધુનું નિજ સાતિનું રક્ત કરો,
બીજાતણું ન કરો ખુરું પણ બંધનું હિત મન થરો!

ગૌમાતની નિજમાતની ને જાતિની સેવા સદા,
 હૈયે ધરો હુંશે કરી પ્રિય આજ્ઞા ન બનો કદા;
 જ્યારે ખરીદો ચોપડા વા નવા બંધાવો તમે,
 અથવા લખાવો પત્ર તો પણ કહું તે રાખો જમે. ૨

આ તમારું બધું કેવું સમજને હું એવી પ્રતિજ્ઞા કરું છું જે
 આજથી હું મારા માટે જોઈતા ચોપડા મુસલમાનો પાસે
 નહીં લઈશ અને મારા બીજા મિત્રો અને સંબંધીઓને
 પણ તેમ કરવા કહીશ. મને આશા છે કે તેથી તેઓ પણ મારી
 માફક સમજને તેમ કરશે તો વગર પૈસે પુન્ય થશે અને હિંદુના
 હાથમાં અમારો પૈસો જશે તો હિંસા કે ગૌ વધ તો નહીંજ કરે એ
 તો દેખીતું છે. તમે અમોને ખરેખર સારા સ્વપ્નેમાં સમજાવ્યું છે.
 પણ હજી મેં એ હિન્દુચોપડા બાંધનાર સાથે કેાઈ વખતે કામ
 પાડ્યું નથી માટે હું એક વખત તેમના માટે જરૂર ખાત્રી કરીશ.
 એ ખાતું ક્યાં આવેલું છે.

એ કચ્છી દરજા ઓરાવાગ મિત્ર અને ચોપડા ખાતુ.
 મુબઈ માંડવી ખડક પાયધુની રોડ ઉપર આવેલું છે માટે
 જરૂર ખાત્રી કરજો.

ખાસ ચેતવણી.

આથી મારા હિન્દુભાઈઓને વિનંતી કરું છું જે
 આએ છુક વાંચવા પછી કેાઈ મૌસારીને વાંચવા આપ-
 વાથી તેની લાગણી ઉત્કેરાવાથી જે પાપ થાય તેના
 જોખમદાર તમે છો. માત્ર આએ છુક હિન્દુભાઈઓએજ
 વાંચવી અને બીજા હિન્દુભાઈઓને વંચાવવા બીજા હિન્દુ
 ધર્મવિરૂધ્ધ વરતનારાઓને વાંચવા આપવી નહીં. એજ
 વીનંતી.

આ પુસ્તક હંશરાજ રતનસી મોઝાઈઆ એ મુ'બઈ નંબર ૩. ધર નાં. ૨૦૨ ખડક
પાયલુની રોડ પર કચ્છી દશા એશવાળ પ્રેશમાં છાપી તે જ ઠેકાણે પ્રસીધ કર્યું છે.

